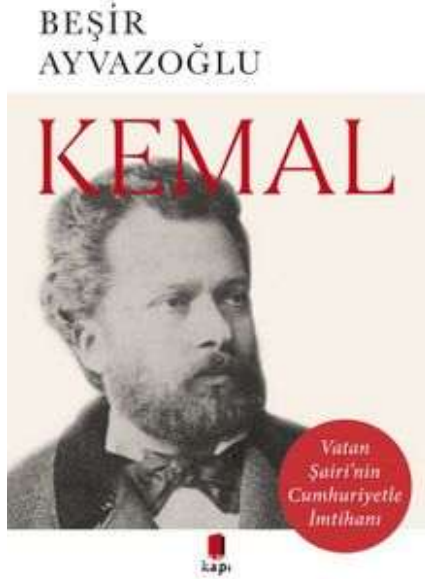

T1. Kanonun İçinde ve Dışında Bir Adam: Nâmık Kemal: "Vatan Şairi'nin Cumhuriyet'le İmtihani- Beşir Ayvazoğlu"¹

Seçil OKUMUŞ²

APA: Okumuş, S. (2024). Kanonun İçinde ve Dışında Bir Adam: Nâmık Kemal, *Kemal: "Vatan Şairi'nin Cumhuriyet'le İmtihani- Beşir Ayvazoğlu"*, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (44), 618-621. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800388>

"En iyi sanat yapıtlarının her zaman hayatta kalacağını varsaymak yaygın bir tutumdur; hatta bu yapıtların kalıcılığının sahip oldukları estetik değerin kanıtı olduğu varsayılır. kanonlaştırma projesi, belli yapıtların, üslupların ve türlerin yazgısını kollayarak bu süreci işletir ve görünür hale getirir. ama kanonluk mekanizmaları hayatta kalmayı doğal, apaçık ve hak edilmiş bir şey olarak göstererek metinleri korumak için başvurulan sınıflandırma stratejilerini gizler. toplumsal grupların sınıflandırma gücünü elde etmek verdikleri mücadeleyi örtbas eder."³

Bir metnin kanonik hale gelmesi, onun seçilme ve kabul edilme süreçlerinin ardından uzun süreli bir meşruiyet kazanmasıyla bağlantılıdır. Devletler, toplumsal bütünlüğü sağlamak amacıyla, toplumun değerlerini ve duygularını bir arada tutacak bir ağ oluşturmaya ihtiyaç duyarlar. Özerk bir devletin kurulması ve bunun pekiştirilmesi eylemine dayanan milliyetçilik, bu devletin varlığını sürdürmesi için kolektif bir anlatı üretimi, etnik çeşitliliklerin homojenleştirilmesi ve ortak bir ideolojinin yurttaşlara benimsetilmesi hedefini taşır. 1930'lu yıllarda modern Türk edebiyatının inşa sürecinde, bazı metinlerin otoritesi güçlendirilirken, bazıları da kanonik statülerinden çıkarılmıştır. Beşir Ayvazoğlu'nun *Kemal: Vatan Şairi'nin Cumhuriyet'le İmtihani* adlı eseri, kanonik bir figür olarak kabul edilen Nâmık Kemal'in Cumhuriyet'in ilk yıllarında kanon dışına itilme sürecini ayrıntılarıyla inceler. Eser, Atatürk ve İnönü dönemlerinde Nâmık Kemal çevresinde yaşanan tartışmalar ve çatışmalar üzerinden dönemin bir portresini çizmektedir.

Nâmık Kemal'in Divan edebiyatına yönelik eleştirileri, onun edebiyat alanında getirdiği yenilikçi yaklaşımlar ve Osmanlı modernleşme sürecindeki öncü rolü; Divan edebiyatını "güzel giyinmiş bir cenaze" olarak nitelendirmesi, eski edebiyatın zamanının geçtiğini ve devrini doldurduğunu, dolayısıyla

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 12.11.2024-**Kabul Tarihi:** 04.02.2025-**Yayın Tarihi:** 21.02.2025 DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14800388>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı / PhD Student, Istanbul University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature, Department of New Turkish Literature (Istanbul, Türkiye), **eposta:** secilokumuss@hotmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-8336-4007> **ROR ID:** <https://ror.org/03a5qrr21>, **ISNI:** 0000 0001 2166 6619, **Crossref Funder ID:** 501100002657

³ Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul, 2018, s. 101.

toplumun yenilikçi ve daha çağdaş bir edebiyat anlayışına ihtiyaç duyduğunu ifade etmesi; sade bir dili tercih etmesi; yazıları ve söylemleri ile milliyetçilik, özgürlük ve insan hakları gibi kavramların Osmanlı toplumunda yerleşmesinde ve halk arasında bilinçlenme yaratılmasında önemli bir rol oynaması onun kanon dışına çıkartılmadığını yahut çıkartılamayacağını düşündürür. Nâmık Kemal'in "Türkiye'de insan haklarının bayrağını ilk kaldıran adam"⁴ olması, "ruhunu muhitinin en güzidelereinden ta halk insanlarına kadar ayrı hararetle sindirmiş"⁵ bir siyasinin daha tasavvur edilememesi her daim kanonda olduğu algısı oluşturur. Ancak Nâmık Kemal'in, 2. Meşrutiyet'in ilanına kadar edebi kanon içerisinde belirgin bir yer edinemediği görülmektedir. Beşir Ayvazoğlu, Nâmık Kemal'in kabri yapılsa da mezarının ziyaret edilmemesi meselesine dair Nizamettin Hasip Çandarlı'nın şu sözlerini aktarır: "on dokuz sene zarfında büyük edibin ruhunu takdis ve taziz için mezarı başına gitmek değil, hatta uzaklardan cehren ona bir Fatih'a bile gönderme(nin)" cinayet işlenmiş gibi ağır bir suç" olarak görüldüğünü nakleder. Ayvazoğlu, İkinci Meşrutiyet'e kadar yok sayılan Nâmık Kemal'in mezarını ziyaret etmenin yasaklanmasının fikirlerini görmezden gelmeyi mümkün kılmadığına işaret ederek; Meşrutiyet yıllarına kadar onun eserlerinin gizli bir şekilde okunduğunu, şiirlerinin ezberlendiğini ve yaşadığı zorlukların abartılarak bir kahraman kültürünün yavaş yavaş inşa edildiğini belirtir. Ayvazoğlu, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra giderek artan bir şekilde Nâmık Kemal'e duyulan hayranlığa dikkat çekmektedir. Özellikle "Vatan Yahut Silistre" adlı piyesinin, Ahmet Fehim Efendi'nin aktarımıyla, "her köşe başında" sahnelenerek yaygın bir ilgiyle karşılandığını belirtir. Bunun yanı sıra, Nâmık Kemal kartpostallarının büyük ilgi gördüğünü vurgular. Ayvazoğlu ayrıca, 1894 yılında bir deprem sonucunda ciddi zarar gören Nâmık Kemal'in mezarının 1915 yılında yeniden onarıldığını ifade eder.

Ayvazoğlu, 1930'lara gelindiğinde Nâmık Kemal'in edebiyat dünyasındaki kanonik statüsünün sarsılmaya çalışıldığını vurgular. 1930'larda Nâmık Kemal aleyhinde oluşan eleştirel atmosferden önce de eleştirilerin varlığına dikkat çeken Ayvazoğlu, bu bağlamda Saadettin Nüzhet imzasıyla yayımlanan bir eseri örnek verir. Söz konusu eserde, Nâmık Kemal'in dönemin bilimsel anlayışları ışığında hiçbir alanda gerçek bir âlim olarak kabul edilemeyeceği, her alanda yüzeysel bir bilgi birikimine sahip olduğu, ancak herhangi bir disiplinde derinleşemediği ifade edilir. Ayrıca, Nâmık Kemal'in özgürlükçü düşüncesinin küçümsenerek ele alındığına işaret edilir.

1929 yılında başlatılan "Putları Yıkıyoruz!" kampanyasının sonucunda, Nâmık Kemal etrafında iki ana kutbun oluştuğu gözlemlenmektedir. Bu kutuplardan ilki, Nâmık Kemal'in edebi kanondaki yerinin zedelenmesinden rahatsızlık duyan kesimi temsil ederken; diğer kutup, Nâmık Kemal'in kanondaki statüsünü tamamen ortadan kaldırmayı hedefleyen bir grup olarak görülmektedir. Ayvazoğlu, bu kampanyayı "edebi olmaktan ziyade ideolojik bir nitelik taşıyan kavga" olarak nitelendirir ve kampanya neticesinde oluşan ideolojik ve edebi çatışmaların, Nâmık Kemal'in kanon içerisindeki konumunu yavaş yavaş zedelediğine işaret eder. Kampanyanın başlangıcında, Zekeriya Sertel'in putlaştırılmış tüm edebiyatçıları tahtlarından indirme kararı aldıklarını ve bu çerçevede ilk hedef olarak Nâmık Kemal'i seçtiklerini belirttiğine değinen Ayvazoğlu, sonrasında Resimli Ay dergisinin, Nâmık Kemal hakkında bir anket düzenleyerek onu yücelten yanıtları yayımladığını ifade eder. Ayvazoğlu, Resimli Ay'ın bu hamlesini "Putları Yıkıyoruz!" kampanyasının neden olduğu tepkilere karşı bir savunma niteliği taşıdığını ve yaptıklarının aslında Nâmık Kemal'in başlattığı düşünce hareketinin devamı olduğu izlenimini vererek kendi konumlarını güçlendirmeyi amaçladıklarını iddia eder.

Ayvazoğlu, Nâmık Kemal'in edebi kanon dışına çıkarılıp çıkarılmayacağı konusundaki belirsizliğe dikkat

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 419.

⁵ Yahya Kemal Beyatlı'dan aktaran Beşir Ayvazoğlu, *Kemal: "Vatan Şairi'nin Cumhuriyet'le İmtihani- Beşir Ayvazoğlu*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2024, s. 41.

çeker ve Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Heyeti'nin, Nâmık Kemal'in oğlu Ali Ekrem Bey'den, lise öğrencilerine yönelik bir biyografi kaleme almasını talep ettiğini belirtir. Ayvazoğlu'na göre, Ali Ekrem'in yazdığı bu biyografi, Resimli Ay'ın "Putları Yıkıyoruz!" kampanyasını haklı çıkarmaya çalışan bir tür hagiografik eser, yani menakıpname niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, Ali Ekrem'in babasını idealize ederek adeta bir "ermiş portresi" çizdiği değerlendirilmesini yapar.

Ayvazoğlu, "Putları Yıkıyoruz!" kampanyasının, Genç Türk Edebiyatı Birliği'ni harekete geçirdiğini ve buradaki gençlerin, itibarsızlaştırılmaya çalışılan "milliyetçi şöhretlere" sahip çıkmak amacıyla bir el ilanı bastırdıklarını belirtir. Ayrıca, 1934 yılında düzenlenen Birinci Türk Dili Kurultayı'nda Ruşeni'nin Nâmık Kemal aleyhinde sarf ettiği sözlerin ve bu sözlere karşı bir yanıt verilmesinin engellenmesinin, kamuoyunda ve özellikle Darülfünun gençleri arasında ciddi bir rahatsızlığa yol açtığını ifade eder. Bu bağlamda, Hukuk Fakültesi'nde öğrenim gören iki öğrencinin, İsmail Habib'e gelerek, Millî Türk Talebe Birliği olarak bir Nâmık Kemal ve Ziya Gökalp ihtifali düzenlemeyi planladıklarını ve bu etkinlikte kendisinin de bir konuşma yapmasını istediklerini ilettiklerini aktarmaktadır.

Ayvazoğlu, Nâzım Hikmet'in Nâmık Kemal'i eleştirmesi üzerine, Nihal Atsız'ın "Komünist Don Kişotu Proleter-Burjuva Nâzım Hikmetof Yoldaşa" başlıklı on iki sayfalık bir broşür hazırladığını belirtir. Bu broşürde, Atsız'ın Nâmık Kemal'e yönelik saldırılara karşı duyduğu tahammülsüzlüğün izlerinin görülebileceğini ifade eder. Ayvazoğlu, ayrıca İsmail Habib'in, Nâmık Kemal'in 47. ölüm yıldönümünde İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda yaptığı konuşmadan bir alıntı yapar: "Fakat Nâmık Kemal'in her şeyini soyduktan, çırlıçıplak bıraktıktan sonra gene ortaya koskoca bir dev kaldı." Bu sözler Nâmık Kemal'in edebi kanondan silinmesinin pek mümkün olmadığını ve onun düşünsel mirasının derinliğini vurgular.

Harf inkılabının amaçlarından birinin yeni nesillerin eski harfli literatüre ulaşmasını engellemek, ilki 1932'de yapılan Türk Dili Kurultaylarının temel amacının "sadece Tanzimat öncesinin dilini ve edebiyatını değil, sonrasını da tasfiye etmek" olarak betimleyen Ayvazoğlu, 1929'lu yıllarda eski harfleri bilmeyen gençlerin varlığından, bilenlerin de eski metinlerine ulaşmasının zor olduğundan söz eder. Ayvazoğlu 1935'li yıllarda ise Matbuat Umum Müdürlüğü'nün, adeta bir sansür heyeti gibi işlediğini ve yazılar, kitaplar, tiyatro oyunları ve sinema filmlerini gerekçe göstermeksizin yasakladığını vurgulamaktadır ve ayrıca yasaklanan eserler arasında *Vatan Yahut Silistre* ve *Kara Bela* gibi eserlerin var olduğunu belirtmektedir.

Ayvazoğlu, Nâmık Kemal'in edebiyat kanonundan silinmesi sürecinin giderek daha yoğun bir şekilde sürdüğünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Ayvazoğlu'nun ayrıntılarıyla aktardığı Kemal Tahir'in, dönemin önde gelen aydınları olan Falih Rıfka, Vâ-nû, Hüseyin Cahit, Peyami Safa, ERCÜMENT EKREM, Nâzım Hikmet ve Suad Derviş gibi isimlere yaptığı yedi soruluk anketin bu sürecin derinliğine ve kapsamına ışık tutmakta olduğu görülür. Ayvazoğlu'na göre bu anket dönemin toplumsal ve kültürel dinamiklerine dair önemli ipuçları sunmakta; aydınların, Nâmık Kemal'in düşünsel mirasına yönelik tavırlarını ve edebiyat anlayışlarını yansıtmaktadır. Örneğin Ayvazoğlu, Kemal Tahir'in hazırladığı anketin, Zahir Sıtkı ve Millî Türk Talebe Birlikleri (MTTB) tarafından sert bir şekilde tepkiyle karşılandığını ifade etmektedir. Ayvazoğlu, MTTB'li gençlerin hızla harekete geçerek bir broşür aracılığıyla anketi eleştirdiklerini ifade eder.

Ayvazoğlu'nun belirttiğine göre Nâmık Kemal'in bir efsane olarak yeniden canlanması ve edebiyat kanonuna dahil edilmesi süreci, 1938 yılı itibarıyla hız kazanmaya başlamıştır. Ayvazoğlu'na göre bu dönemde, Nâmık Kemal'in kültürel ve ideolojik mirası, hem devlet düzeyinde hem de entelektüel

evrelerde yeniden gündeme gelmiş; onun edebi ve toplumsal katkıları, özellikle ölümünün 50. yılı ve sonrasında 100. yılı münasebetiyle yapılan anma etkinlikleri ve yayınlar aracılığıyla yeniden hatırlatılmıştır. Bu gelişmeler, onun edebi kimliğinin yeniden inşası ve kanona kabul sürecinin başlangıcını işaret etmektedir.

Sonuç olarak Ayvazoğlu'nun kitabında ortaya koymaya çalıştığı farklı Nâmık Kemal portreleri, Nâmık Kemal'in Türk edebiyatındaki çok yönlü yerini ve etki alanını derinlemesine ortaya koymaktadır. Örneğin Ayvazoğlu'nun sunduğu portrelere göre bir tarafta, yaşamış olduğu dönemde "vatan şairi" olarak yüceltilen ve efsaneleşen bir Nâmık Kemal figürü bulunurken, diğer tarafta ise Atatürk'ün ölümüne kadar edebiyat kanonundan çıkarılmaya çalışılan bir Nâmık Kemal yer almaktadır. Öte yandan Zekeriya Sertel'in eleştirisinde, "burjuva şairi" olarak tanımlanan ve onun, kendi sınıfının çıkarlarını savunurken ahlk ve vatan sevgisinden bahsetmesine rağmen, sarayın maddi desteğiyle yaşamış bir portre olarak sunulan Nâmık Kemal portresinin karşısında Yahya Kemal için "tarihte Türk milliyetini en doğru şekilde temsil eden birkaç şahsiyetten biri" ve "Türkçeyi güçlü bir şekilde, gr sesiyle yeniden dirilten" bir yazar olarak görülen Nâmık Kemal portresi durmaktadır. Ayvazoğlu'nun sunduğu bu çok yönlü portreler, Nâmık Kemal'in edebiyat tarihindeki yerinin çok çeşitli olduğunu göstermektedir.

Bugünden bakıldığında, Nâmık Kemal'in hemen hemen tüm edebiyat tarihleri ve okul müfredatlarında yer alması, onun Türk edebiyatı ve kültüründeki yerinin sürekli ve vazgeçilmez olduğu ve her daim kanonda kendisine yer bulduğu algısını yaratmaktadır. Ancak Ayvazoğlu'nun eseri İinci Meşrutiyet sonrasında Nâmık Kemal'in edebiyat kanonundaki seyri, başlangıçta kanon içerisinde kabul edilmesinin ardından bir süreliğine dışlanması ve nihayetinde yeniden kanona dahil edilmesi sürecini göstermektedir. Ayvazoğlu, bu dinamik süreci, yalnızca Nâmık Kemal'in edebi mirasının şekillen'işi açısından değil, aynı zamanda kültürel ve ideolojik çatışmaların bir yansıması olarak da değerlendirerek okuyucuya sunmaktadır. Bu süreç, kanonun yalnızca edebi bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasi değişimlerin etkisiyle şekillenen bir kültürel alan olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

- Ayvazoğlu, Beşir. (2024). *Kemal "Vatan Şairi'nin Cumhuriyet'le İmtihanı*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Jusdanis, Gregory. (2018). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2012). *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul.